

Az *eljátszogat*, *elénekelget*-féle alakok aspektuális megítéléséről*

Adalékok a telicitás, terminativitás fogalmához

1. Problémafelvetés, a kiindulópontul szolgáló igecsoport. Dolgozatom inspirálója a poliszemantikus *el-* delimitatív akcióminőségként azonosított funkciója, a kategóriát alkotó igék aspektuális viselkedése. Nem titkolt szándékom, hogy a feltárt ellentmondások kapcsán görcső alá helyezzem a lexikai aspektushoz (is) kötött egyik alapvető megkülönböztető jegy, a telicitás fogalmát, illetve javaslatot tegyek egy, a szóban forgó igéket – és valószínűleg más aspektuálisan kérdéses formát – pontosabban meghatározó terminus előtérbe helyezésére. Annak megállapítására, hogy milyen a leterheltsége az *el-* hagyományosan elkülönített jelentései (tisztá perfektiiváló, irány-, kezdet-, negatív tartalomjelölő stb. szerepe) között a delimitativitásnak, nem vállalkozom, noha feldolgoztam a Magyar nyelv értelmező szótárának *el-* igekötős szócikkeit (SZILI 1995), s a nagyjából ezer lexémának kb. 150 ilyen használatát azonosítottam, de ez messze nem pontos szám, mivel a szótárnak nem feladata minden produktív képzési mód eredményének tárolása.

Az alapigék morfológiai felépítésében három típust tudtam elkülöníteni. A legnépesebb tömörülést azok a derivátumok képezik, amelyekben duratív–deminutív vagy frekventatív–deminutív képzős tőhöz csatlakozik az *el-*: *eljátszogat*, *eliddogál*, *elálldogál*, *eléldegél*, *elborozgat*, *elsörözget*, *elszundikál*, *elszunnyókál*. Szabályos képzésmódról van szó, amelyet így jellemez KIEFER FERENC: „minden deminutív akcióminőséget kifejező igéből képezhető delimitatív akcióminőséget jelentő ige, és minden delimitatív akcióminőséget jelentő igének megfelel egy deminutív akcióminőséget jelentő ige” (KIEFER 2006: 168). Második csoportjuk tagjainak alapszava duratív cselekvés: *elénekel*, *elrajzol*, *elrepül*, *ellakik*: *elrajzol ő a sarokban órákig is; ez a galamb két napot is elrepül megállás nélkül*. Jellemzőbb azonban, hogy ezek is kapnak frekventatív vagy duratív–deminutív képzőt, ami azt jelenti, hogy az 1–2. csoport tagjai átválthatók egymásba: *elrajzol – elrajzogat*, *elénekel – elénekelget*. Kisebb hányadukat teszik ki az ún. passzív vagy fiktív tövű formák, amelyeknek a szerkezete transzparens, a durativitás–iterativitás grammatikai jelölői jól elkülöníthetők bennük: *elandalog*, *elcsavarg*, *elnyammog*, *eltöpreng*. A három típus közös jegye intranszitiv voltuk: az elsőben néhány kivételtől eltekintve az alapigék eleve tárgyatlanok, a harmadikban úgyis. A második igéi tárgyas töveik (*énekel*, *rajzol*) ellenére sem engednek meg argumentumként valós tárgyat, az aspektológia terminusával élve belső határolót a szóban forgó jelentés elvesztése nélkül. Mint ahogy KIEFER utal rá (2006: 168), van különbség az *elsörözgeti a drága időt* és az *elsörözge-*

* Köszönöm lektoraim értő megjegyzéseit, amelyekkel hozzájárultak a dolgozat végső formába öntéséhez.

tett a kerthelyiségben mondat predikátumai között: az előbbi értelmezésében telikus, célpontot elérő teljesítmény, az utóbbi atelikus delimitatívum (a jelenlégről lásd még a 2. fejezetet).

2. A delimitatívumok a szakirodalomban – aspektuális besorolásuk nehézségei. Mielőtt rátérnénk az igecsoport körül felmerült kérdések taglalására, ismerkedjünk magával a fogalommal. A delimitatív jelző mai tudásunk szerint azokra a perfektív procedurális igékre vonatkozik, amelyek a cselekvés rövid vagy meghatározatlan időperiódusban történő lefolyására utalnak. A PADUCHEVA–PENTUS szerzőpáros megfogalmazásában (2008: 210): „delimitatives are verbs with the semantics of end (and, thus retrospection) lexically encoded in their meaning”, azaz „a delimitatívumok olyan igék, amelyekben a vég (és ebből adódóan a retrospektivitás) jelentése lexikailag kódolt”.

Az előbbi, eddigi véleményeket összegző definícióig vezető út végigkövetéséhez elsősorban a külföldi dolgozatokban fellelhető előképek között, mindenekelőtt a szláv aspektológiai kutatásokban érdemes tallóznunk két okból is: egyrészt mert a szláv nyelvekben megtaláljuk a hasonló funkciót lefedő *po-* igekötőt, másrészt nagyfokú feldolgozottsága miatt. Az orosz munkákat a kezdetektől a 70-es évek végéig KRÉKITS JÓZSEF kontrasztív szempontokat is alkalmazó dolgozata mutatja be (1979). A két igekötőt összehasonlítva megállapítja például, hogy mind az *el-*, mind a *po-* széles szerepkörrel bíró morféma, sőt megegyeznek abban is, hogy bírnak „kiüresedett”, perfektiváló funkcióval is: *elkészítette az ebédet – el-sétálgatott a kertben*. Ugyanerre a kettősségre mutat rá CORRE (2015) az oroszban MEHLIGre (MEHLIG 1985) hivatkozva: *My pokrasili zabor casa dva i seli zavtrakat* 'Festettük/festegettük a kerítést két órát, aztán leültünk reggelizni'; *My pokrasili zabor za cas* 'Két óra alatt lefestettük a kerítést'. Eltérés ezzel szemben, hogy az orosz delimitatív *po-* igekötős formák – a zárt időtartammal együtt járó totalitásból fakadóan – átvehetik a perfektív igék szerepét, így alkalmasak lehetnek az egymás után következő cselekvések időbeli viszonyának, egészen pontosan az egyik előidejűségének a kifejezésére: „Самгин вздохнул и вошел в столовую, посто ял в темноте, за ж ё г лампы...” (saját fordításban: „Szamgin fellélegzett, bement az ebédlőbe, állt egy darabig a sötétben, lekapcsolta a lámpát”). Sőt az időbeli határoltság megjelenhet más cselekvésektől elszigetelten is: „Да и ты по гулял, Гринька. Хватит однако” 'Igen, sétáltál is, Grinyka. De már elég' (KRÉKITS 1979: 89).

A fogalom változását végigkövetve megtudhatjuk, hogy kezdetben csupán a cselekvések határozatlan, tetszőleges idejű történéseit kötötték a *po-* taglalt jelentéséhez (AGRELL 1908; SELJAKIN 1961; ISAČENKO 1962), és csak később merült fel a behatárolt időszakasz gondolata azzal a megkötéssel, hogy ez nem inherens, a predikátum tartalmából következő természetes cél, hanem külső időbeli határ. MEHLIG (2008) úgy fogalmaz, hogy a delimitatívumok a homogén temporális kontinuum bizonyos mennyiségére irányítják a figyelmet. A limitált időtartam gondolatának megjelenése azért lényeges mozzanat, mert kellő alapul szolgált arra, hogy a szláv nyelvekben a perfektív (soversennij) szemléleti aspektusfajta-hoz helyezzék a szóban forgó igéket. Csakhogy ezzel előtérbe került

aspektuális ellentmondásosságuk, nevezetesen az, hogy igekötős voltuk ellenére nem társul hozzájuk cél, végpont elérése. CORRE (2015) példájával: míg a *pro-* prefixum természetes végpontot kíván az eseménynek (*on pročitai knihu* 'elolvasta a könyvet'), addig a *po-* nem, ahogy ezt a magyar nyelvben is tapasztaljuk az *el-* perfektiváló és delimitatív használatát összevetve (lásd (1)–(3) mondatok). FLIER (1985) érezhetően köztes megoldásra törekszik a besorolásukban, amikor a telos (cél) hiánya miatt atelikusnak minősíti őket, ugyanakkor telikus vonást is lát bennük, mert időhatárok közé szorítják a cselekvést, és ezzel relatív változást is jelölnek. A PADUCHEVA–PENTUS szerzőpáros szerint (2008) viszont az állapotváltozást eredményező argumentumok elmaradása kizárja a cselekvések fokozatos fejlődését, következésképpen atelikus szituációkban jelennek meg. Az (1) mondat tárgya határpontot szab a cselekvésnek, amelynek eredményképpen a bot eredeti formája átalakul; a (2)–(3) mondatokban viszont tárgyi argumentum híján nem beszélhetünk előre haladásról, kibontakozásról a cselekvésben:

- (1) *János elfarigcsálta a botot.*
- (2) *János elfarigcsált a műhelyében.*
- (3) *János két órát elfarigcsált a műhelyében.*

Bár a magyar nyelvészetben jóval kevesebb kutató foglalkozott a szóban forgó igecsoporttal, a megállapításaik összecsengnek az eddig elmondottakkal. Elsőként J. SOLTÉSZ KATALIN igekötőkről szóló monográfiájából kell idéznem, aki a 19. század második felében született úttörő dolgozatokra támaszkodva határozza meg az *el-* szerepeit, így a bennünket érdeklőt, amely olvasatában „a cselekvés folytonosságát, tartósságát” fejezi ki (J. SOLTÉSZ 1959: 57–85). Ő tehát még csak az események időbeli kiterjedését köti hozzájuk, az időhatárok kijelölését nem. A jelentés kialakulásáról szóló okfejtése, a tér és az idő conceptusának összekapcsolása azonban kognitív aspektusból ma is helytálló. A tartalmat ugyanis a távolodással, előre irányuló mozgásokkal hozza összefüggésbe: „A térben haladó cselekvés egyszersmind az időben is halad; az időbeli folytonosság képzelelőterbe kerül, és az ilyen funkcióval felruházott *el-* végtére olyan igékhez is járulhat, amelynek cselekvése nem a térben történik” (J. SOLTÉSZ 1959: 78).

Négy évtized múltával KIEFER FERENC már az aspektus fogalmával összefüggésben, a delimitatív akcióminőség kizárólagos megjelenítőjeként szól az *el-*ről (2006: 167–170), és kiemelendő, hogy definíciójában megtaláljuk a lezárt külső időhatár gondolatát: a delimitatív akcióminőség „a cselekvés, folyamat, időbeli behatároltságot fejezi ki” (2006: 167), ennek megfelelően parafrázisa a 'behatárolt időt eltölt valamivel' kifejezés. Magyarázatában az *eljátszadozik* a *játszadozik*-kal szemben az jelenti, hogy egy bizonyos időt játsszással, játszadozással tölt el (2006: 167).

A KIEFER által rajzolt képet a következőkkel egészítem ki. Először is folytatva az 1. fejezet utolsó mondatának azon gondolatát, hogy a delimitatívumok argumentumai között nem találunk belső tárgyakat, jegyezzük meg, hogy ez nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem jelenhetnek meg tárgyas szerkezetben. A (3) mondat *két órát* határozójában a számjelzős tárgyrag egy ismeretlen kezdő-, illetve

végponttal rendelkező szakaszt vág ki az idő tengelyéből, és így zárja határok közé az igében foglalt cselekvést. Ha a tárgy a cselekvés természetes határpontját adja meg, igéje elveszítheti a szóban forgó terminatív jelentést, ahogy az (1) mondatban láttuk. Kivételt képez néhány kumulatív tárgy, amikor is a cselekvés a tárgyra egymás után történő ráhatást jelenít meg, és az időhatárokat tulajdonképpen a tárgyak mennyisége szabja meg: a (4) mondatban például a hajók számától függ a nézegetés ideje (az aspektus kompozicionális voltáról l. TENNY 1994). Azt is fontos hozzátennünk, hogy az *x időt* szerkezettel azonos funkciót tölthet be az *x ideig* is (lásd (5) mondat). A terminativusi rag emellett megadhatja az eseményszerűség végpontját is (lásd (6) mondat), ilyenkor az időtartama ismeretlen marad. Az accusativusi és terminativusi esetragok és az *el-* találkozása a delimitatívumokkal szerintem egyértelműen AZ IDŐ TÉR metaforából táplálkozik. A (7)–(8) mondatokban egy valós útszakasz vége, az erdő széle és a film kezdete között húzhatunk párhuzamot, a (9)–(10)-ben pedig a sétálgatás első és utolsó perce, valamint a dráma első és utolsó lapja által kijelölt ösvény (path) között.

- (4) *Elnézegette a vízen úszó hajókat.*
- (5) *Elovasgatott egy órát/egy óráig, aztán lefeküdt.*
- (6) *Délig elsétálgatott, aztán megebédelt.*
- (7) *János mindennap az erdő széléig futott.*
- (8) *A film kezdetéig eldiskuráltak, aztán bementek a moziba.*
- (9) *Elsétálgattunk a parkban két órát.*
- (10) *Anna elolvasta Az ember tragédiáját.*

A megadott időhatárral történő előfordulás azonban csak az egyik lehetséges, de nem a leggyakoribb változata a delimitatívumoknak, tipikusabb, hogy a cselekvésfolyamatra fordított időszakasz megadása nélkül jelennek meg. KIEFER szerint ilyenkor az *egy ideig*, *egy kicsit* tartalmakat kötjük hozzájuk (KIEFER 2006: 167). Megállapítását azzal árnyalnám, hogy az időszakasz hosszát a kontextuális körülmények határozzák meg: a (11) mondat predikátuma például akár évtizedeket is jelölhet, a (12)-é ugyanakkor rövid időt.

- (11) *Eléldegéltek csendben, békességben.*
- (12) *Elgondolkozott, aztán rávágta a választ.*

Amellett sem mehetünk el említetlenül, hogy a magyar delimitatívumok morfológiai felépítése, jelesül, hogy alapigéik zömében duratív– vagy frekventatív–deminutív származékok, több járulékos tartalmat is eredményez: informálhatnak arról, hogy az ágens képes az igében foglalt cselekvés elvégzésére (*Nem kell segítség, elbicegek magam is az autóig*), köthetők hozzájuk a 'megelégedéssel, szívesen, kedvtelésből, nem kellő intenzitással' tartalmak (*a gyerek eljárászat a szobájában; ha nem kell tanulnom, eldolgozgatok a kertben*), de a 'cselekvés szükséges ideig való végzése' ügyszintén: *elnézegetek itt, amíg bevásárolsz*. (A szláv nyelvekben elkülöníthető rokon és eltérő tartalmakról l. KRÉKITS 1979; DICKEY–HUTCHESON 2003; DICKEY 2006; PETRUKHINA 2000; CORRE 2015).

Az ige csoport aspektuális besorolásának nehézségei KIEFER-nél a szemléleti/nézőponti aspektushoz való viszonyában csúcsosodnak ki: az imperfektív–perfektív korrelációban a perfektív típusba sorolja a delimitatív igét időbeli behatároltságuk miatt, ugyanakkor ő sem tartja telikus jegyűeknek őket. Okfejtése ismerősnek tűnhet az 1. fejezetből: azért nem telikusak, mert nem tartalmaznak utalást a cselekvés, a folyamat végpontjára, következésképpen nem jelenítenek meg állapotváltozást (KIEFER 2006: 167). A szempontomból előre vivő mozzanat viszont nála, hogy differenciál az időben behatárolt események között: elkülönít olyan eseményeket, amelyek állapotváltozást jelenítenek meg, így telikusak, és olyanokat – mint a delimitatívumok –, amelyek időben behatároltak ugyan, de nem vezetnek állapotváltozáshoz.

3. A delimitatívumok az atelikus–telikus jegyek szorításában. A delimitatívumok aspektuális tulajdonságainak látszólagos egymást kizáró volta – perfektív, igekötős igealak, de atelikus szemantikai tartalom – megkerülhetetlenné teszi a kérdést: valóban az aspektuális osztályok elkülönítését szolgáló atelikus–telikus oppozíció-e a legalkalmasabb a meghatározásukra. A válasz megelégséhez meggyőződésem szerint nem elég a végpontosság meglétét, hiányát tesztelő szokásos *x idő alatt*, illetve *x időn keresztül* időhatározós szerkezetekkel való összeférhetőségüket megállapítani, meg kell vizsgálni a két jegyhez kötődő egyéb vonásaikat is. Így valószínűsíthetően jobban feltáruhnak viselkedésük azon elemei, amelyek szűkössé teszik számukra a két kategóriát. Első lépésben közelítsük meg őket a telicitás felől, már csak a fogalom jellegzetességeit elemző tesztek kidolgozottsága miatt is. A telicitásnak, lévén hogy az aspektuális minősítések kulcsfogalma, igen gazdag a szakirodalma. (Az alábbi összegzéshez az idézett írásokon kívül a következő munkákat hívtam segítségül: BONDARKO 1991; KRIFKA 1998; FILIP 2000, 2008; KARDOS 2012; TATEVOSOV 2002, 2015.)

Mint ismeretes, a telicitást a cselekvések, történések időbeli behatároltságával (boudedness/limitidness; VERKUYL 1972; DOWTY 1986; ROTHSTEIN 1999, 2004; LEVIN–RAPPAPORT 2005), kimérttségével (TENNY 1994) vagy az eseménymaximalizációval (FILIP 2008) hozzák összefüggésbe, és egy inherens végpont, más szóval kulminációs pont elérését teszik meg az alapkritériumának. Az elméleti szemantikai megközelítések a tulajdonságait különféle mereológiai konceptusokkal, így a predikátum végpontosságával, nem homogén voltával, vagyis feloszthatatlanságával, kvantizáltságával írják le. Vegyük most sorra ezeket a vonásokat.

A végpontosságról szólva: a vendleri ontológiai alapú igefelosztásban (VENDLER 1957) a (13)–(14) mondatok állítmányai cselekvések, a (15)-é teljesítmény, a (16)-é pedig eredmény. A (15)–(18) mondatok predikátumainak morfológiai felépítése hasonló, igekötősek, alapigével rendelkeznek, de csak a (15)–(16)-éi jelenítenek meg végpontjukat elért állapotváltozásokat.

(13) *A gyermek játszott/játszogatott a sarokban.*

(14) *János tegnap délután írta a házi feladatát.*

(15) *János tegnap délután megírta a házi feladatát.*

(16) *Az üveg eltörött.*

(17) *A gyermek eljárászott/eljátszogatott a sarokban.*

(18) *A gyerek két órát eljárászott/eljátszogatott a sarokban.*

Az utóbbiakban az igék igekötős formája (*megírta*, *eltörött*) és telikus volta rendszerszerű összefüggést mutat a magyar nyelvben. Kompatibilisek a célpont elérését ellenőrző *x idő alatt* időhatározókkal (lásd (19)–(20) mondatok), tehát végpontosak, ami nem mondható el az *eljárászott/eljátszogatott* predikátumokról (lásd (21) mondat). Messze nem reprezentatív felmérésem viszont arra hívta fel a figyelmet, hogy a duratív, atelikus szituációkat tesztelő *x időn keresztül* is megosztja az anyanyelvi beszélőket a jóformáltság megítélésében (lásd (22) mondat). A (23) mondatot megfelelőnek találták, amit azzal magyarázok, hogy benne az igekötő képességet kifejező szerepe került előtérbe.

(19) *János egy óra alatt megírta a házi feladatát.*

(20) *Az üveg egy pillanat alatt eltörött.*

(21) **A gyermek egy óra alatt eljárászott/eljátszogatott.*

(22) *?A gyerek két órán át/keresztül eljárászogott.*

(23) *Egy életem át eléldegéltek csendben, békességben.*

A végpontosságot kísérő feloszthatóságot, homogenitást, kumulativitást és kvantáltságot általában egymással való összefüggésükben határozza meg a szakirodalom: az atelikus predikátumok oszthatók, kumulatívok, nem kvantáltak; és ennek a fordítottja is igaz, a telikus predikátumok nem oszthatók, nem kumulatívok, de kvantáltak. A feloszthatatlanság a részintervallum-tesztel erősíthető meg: ha az esemény egy részegysége nem azonosítható annak egészével, telikus helyzetről van szó: a *Megírta a házi feladatot* mondat által leírt teljesítmény egy kiragadott intervalluma nem azonos annak egészével. Ezzel szemben az atelikus *Írja a házi feladatot* vagy *János fut* szintagmák bármely időpillanatára igaz az *Írja a házi feladatot* vagy a *János fut* állítás. A minősítés persze nem mindig ilyen egyszerű. A PADUCHEVA–PENTUS szerzőpáros (2008) az *On vypil nemnogo vody* 'Ivott egy keveset a vízből' szerkezetről azt állítja, hogy a részintervallumaira is igaz az *Ivott egy kis keveset a vízből*, következőképp oszthatatlan, de nem kvantált szituáció. ERIC CORRE ezzel szemben a feloszthatósága mellett érvel azt hangsúlyozva, hogy az „egy kevés víz” ivásának is lehet részegysége, az „egy nagyon kevés víz” (2015: 97–122). CORRE különben e véleménye alapján azt szorgalmazza, hogy az oszthatatlanságot nem kellene a telicitás szigorú feltételének tekinteni.

Kumulativitás esetén a predikátumban foglaltak egyetlen eseményként értelmezhetők két egymást követő időegységben: *János hétfőn beteg volt + János kedden beteg volt = János hétfőn és kedden beteg volt*. A *János megírt egy levelet* ugyanakkor nem kumulatív mondat, mert a *János hétfőn megírt egy levelet + János kedden megírt egy levelet* mondatok a *János hétfőn és kedden megírt két levelet* helyzetet eredményezik. CORRE (2015) megjegyzi, hogy ANNA LAKORCZYK ezt a tesztet megbízhatóbbnak tekinti, mint a csak a végpontosságot kereső *x idő alatt* időhatározózat: ha egyazon predikátum két eltérő időhatározóval egy vagy két interpretációt enged meg, atelikus, ha csak egyet, telikus (LAKORCZYK 2010: 63).

A KRIFKA (1989) alapján bevezetett kvantáltság az ige nominális argumentumainak a kumulativitással ellentétes sajátosságát jelenti. Egyszerűsítve: kvantált nominális kifejezésről beszélhetünk, ha a szerkezet megkettőzése megkettőzött denotátumot eredményez: *két könyv + két könyv = négy könyv*.

Az említett részjegyeket tekintve a delimitatívumok vegyes képet mutatnak. Az oszthatóságukról, homogenitásukról nehéz dönteni: a külső időhatározós szerkezet (*egy órát elsétálgatott*) egyes részegységei nem egyenlők az egész eseménnyel (az idővonal elején rövidebb sétáról beszélhetünk, majd időben tovább haladva egyre hosszabb cselekvésfolyamatot feltételezünk ugyan, de csak annak befejeztével jelenthetjük ki, hogy elsétálgatott egy órát. Sőt a bizonytalan időhatárú *elfütyörészgetett* ige korai fázisai is inkább az *egy kicsit fütyült* szintagmával adhatók vissza. Az oszthatóság felől tehát mintha a telikusság felé billenne a mérleg nyelve. Hogy kumulatív-e? Is-is. Igen, mivel a *János délelőtt elfütyörészgetett + János délután elfütyörészgetett* mondatok egy, de akár két eseményfolyamatot is jelölhetnek: *János délelőtt és délután elfütyörészgetett*. Ha azonban külső időhatárolóval bővítjük az állítmányt, azaz a VP-t kvantálttá tesszük, két különböző, nem kumulatív, telikus jegyű predikátumot kapunk: a *János egy órát elsétálgatott a kertben délelőtt + János egy órát elsétálgatott a kertben délután* mondatok összegzett tartalma a *János két órát elsétálgatott a kertben*.

Summázva a fentieket, a részletes vizsgálatok megerősítették azt a feltételezést, hogy az atelikus–telikus kereten belül maradván nem oldhatók fel aspektuális viselkedésük ellentmondásai. A delimitatívumok ugyanis nem fejeznek ki állapotváltozást, megjelenhetnek kvantált és nem kvantált szerkezetekben, leírhatnak kumulatív, de nem kumulatív szituációkat egyaránt, és sem oszthatóságuk, sem oszthatatlanságuk nem egyértelmű. Figyelmem előterébe ezért azok az elképzelések kerültek, amelyek egyfelől némi szkepticizmussal viszonyulnak a telicitással azonosított végpontosság abszolút voltaához, másfelől tágabb, de jobban differenciálható keretet nyújtanak a „renitens” szemantikai család aspektuális besorolásához.

4. Egy régi-új aspektuális jegy, a terminativitás. Az iménti kritériumoknak a szláv aspektológiában régóta jelen levő fogalom, a terminativitás felel meg leginkább. A folyamatosan változó, árnyalódó értelmű terminus fejlődéséről JÁSZAY LÁSZLÓ idézett tanulmányából (2015) kaphatunk képet. Ahogy a szerző egyértelműsíti, a szláv szakirodalom a terminativitást (oroszul *predelnost', predelnoje dejstvije*) kezdetektől fogva az általános (belső és külső) időbeli behatároltsággal azonosította, és az ige határpontos jellegével megegyező sajátosságnak tekintette. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az irányadó nézetek szerint a szemléleti aspektusra épülő szláv nyelvekben minden befejezett (soversennij vidhez tartozó) ige valamilyen módon a határpont fogalmával korlátozott, azaz terminatív cselekvést fejez ki (VINOGRADOV 1947/1986: 409; BONDARKO 1986: 15–17). Kiemelendő, hogy a határpontosságot nemcsak az igezőtő perfektiiv igékhez kapcsolták; valamilyen behatároltságot az imperfektív formáknak is tulajdonítottak, sőt csak ezeket a terminatív folyamatos igéket tartották képesnek arra, hogy belőlük létrehozható legyen a perfektiiv párjuk. „A terminativitás/aterminativitás tehát egy olyan szemantikai absztrakció, amely az igei lexikai jelentéstípusok (bizo-

nyos értelemben az akcióminőségek) általánosításaként alapjául szolgál a grammatikalizálódott, formailag (morfológiai) is jelölt igeaspektus-rendszer felépítésének” – összegzi a fogalomról alkotott képet JÁSZAY LÁSZLÓ (2015: 130). A terminatív imperfektív alakok jellemzője, hogy cselekvésükben „előre mutatnak”, célra orientáltak, hordozzák a kibontakozás képzetét s ebből következően a természetes végkifejletet is. Az ilyen „eredményképes” terminatív, de imperfektív igékre használják a *telikus* jelzőt is, ami a jelenlegi angolszász szóhasználat tükrében zavarónak tűnik, viszont a *telicitás* eredeti, GAREY (1957) által használt értelmében megfelelő: a *pisat*’ imperfektív ige jelentése különféle tárgyakat implicál (*pis*’mo, *knigu* ’levelet, könyvet’), amelyek határt szabhatnak az írás folyamatának, ezért az ige magában hordja a *telicitás* jegyeit, a határok elérése pedig nagyrészt, de nem kizárólagosan, a megfelelő igekötős perfektív igével történik meg: *Ivan napisal pis*’mo ’János megírta a levelet’).

4.1. Kísérletek a teminativitás tágabb értelmezésére – a skaláris igék. A végpontosság, a maximális állapot elérése mint a *telicitás* abszolút ismérve leginkább az ún. skaláris igékkel foglalkozó dolgozatokban kérdőjeleződött meg. Meg kell jegyezni, hogy a szemantikai családot az egyes szerzők más-más módon emlegetik (DOWTY 1979: degree achievements ’fokozati eredményigék’; HAY et al. 1999: skaláris igék; PADUCHEVA 1996: gradatívum; SZILI 2015: inchoatívum), de nagyrészt melléknévi tövű származékokat értenek rajtuk. Ezek olyan változásokat fejeznek ki a ráhatott argumentumuk tulajdonságaiban, amelyek egy skála mentén mérhetők: *melegedik, sárgul, érik, feketedik* stb.

JÁSZAY LÁSZLÓ terminativitásról szóló dolgozatában (2015) felhívja a figyelmet arra, hogy az orosz aspektuskutatások meghatározó képviselői már a 80-as években megfogalmazták a *telicitás* abszolút felfogását árnyaló megállapításaikat. COMRIE alapművében a *telikus* szituációk specifikus eseteiként említi a teljesítményigék olyan használatát, amikor elkülönül a végpont „majdnem” elérése a pontszerű esemény tényleges lezárulásától: *János majdnem elérte a hegy-csúcsot, amikor meghalt* (COMRIE 1976: 46–48). GLOVINSKAJA egyes változást kifejező perfektív igéknél észreveszi, hogy *atelikus*ként viselkednek, a feltételezett kulminációs pontjuk fokozható, tehát tovább folytathatók. A jelenség mögött határpontjuk viszonylagosságát sejtí. Példái fordításban: *Megnőtt, de még nem elég magas; Felemelkedtek az árak, de még tovább emelkednek* (GLOVINSKAJA 1982: 9). VINOGRADOV különben közel négy évtizeddel korábban szintén nem egyfajta „abszolút” cselekvéshatárt rendel a perfektív cselekvésekhez: szerinte általában (valamilyen módon) vannak korlátozva a határpontok által (VINOGRADOV 1947/1986). BONDARKO még határozottabb distinkciót alkalmaz: szerinte amikor a perfektív igék kapcsán a cselekvés befejezettségéről mint annak „véget éréséről” beszélünk, meg kell különböztetnünk a befejezettség abszolút és viszonylagos határpontját (BONDARKO 1986). A viszonylagos határpontú alakoknál a cselekvés valójában a változási skála bármely pontján befejeződhet, aztán tovább folytatható: *lefogytam, és most is fogyok; meghíztál, és tovább hízol; megerősödött a kapcsolatunk, és tovább erősödik; felmelegedett/hűvösödött az idő, és most is melegedik/hűvösödik* stb. Ez az abszolút határpontos eseményeknél nem lehetsé-

ges: *meggyógyult, és tovább gyógyul; *kitöltötte a nyomtatványt, és tovább tölti; *kiürült a terem, és tovább ürül.

A 80-as évek gondolatai aztán jó húsz év elteltével kicsit más elméleti köntösben, új terminológiával, de hasonló tartalommal térnek vissza. PADUCHEVA–PENTUS (2008) a nyílt határú (open-range) *rosszabbodik, javul, emelkedik, csökken, rosszabbodik* stb. igék perfektív változatai által leírt szituációkat GLOVINSKAJÁVAL megegyezően látják. Magyarázatauk szerint az *Ego doxody uveličilis* 'A jövedelme megnőtt' perfektív, múlt idejű predikátumot tartalmazó mondat tartalma nem foglalja szükségszerűen magában, hogy a növekedés megszakadt volna, következésképpen elképzelhető az imperfektív és perfektív szemléletű formák ilyen összekötése: *Ego doxody uveličilis, i uveličivajutsja* 'A jövedelme megnőtt és tovább nő'. Hasonló eredményre jut MEHLIG is (2008), aki a terminativitást és a CARLSON által (1977) a lexikai aspektus tulajdonságához sorolt „állapot szintű” (stage level) összetevőt keresi az igékben. Ha ez a két vonás megvan bennük, állapotváltozást tulajdonít nekik, vagyis heterogénnek és egyben terminatívnak látja őket. A terminatív szituációkat aztán ő is tovább osztja abszolút terminatív, más néven telikus és relatív terminatív helyzetekre. Az előbbieket határozott kulminációs ponttal bíró állapotváltozások, az utóbbiaknál azonban a kulminációs pont csak viszonylagosan, egy előző ponthoz képest határozható meg, mint a skaláris igéknél (MEHLIG 2008: 258). A vendleri osztályok közül az abszolút terminatív/telikus predikátumokat a teljesítményekhez rendeli, a relatív terminatívumokat pedig DOWTY-féle fokozati eredményigékhez. Minősítése szerint ezek állapotváltozást jelenítenek meg, mivel a kezdeti és az azt követő állapotok nem azonosak bennük, és az időbeli kiterjedésük minden pontjához köthető valamilyen fokú átalakulás, ebből következően vannak relatív kulminációs pontjaik. Mindezek ellenére az *atelikus* jelzővel illeti őket.

Az előbbi megállapítások szoros párhuzamot mutatnak azzal, amit DOWTY a fokozati eredményigékkel összefüggésben kifejtett (1979: 88–90), de leginkább a skalaritást középpontba állító elképzelésekkel (HAY et al. 1999; RAPPAPORT HOVAV – LEVIN 2010; RAPPAPORT HOVAV 2012). A telicitást és skalaritást összekapcsoló idézett szerzők szerint a zárt határú (closed-range) állapotváltozásokat megjelenítő formáknál (*üresedik, szárít/szárad, egyenesít* stb.) a tulajdonság legmagasabb fokát a melléknévi szótóban foglalt tulajdonsággal asszociáljuk, az általuk leírt szituációk így telikusak, tovább nem folytathatók: **az ing megszáradt, és tovább szárad*. A nyílt határúaknál (open-range) (*fogy, hízik, melegeedik, hűl, hűt*) a kulminációs pont helye egy skálán nehezebben állapítható meg: ha a kontextus vagy valamilyen kvantált argumentum nincs segítségünkre, nem tudunk konkrét maximális értéket kötni hozzájuk. E megfontolásból ezeket a szerkezeteket (*the soup warmed* 'a leves [meg]melegedett'; *the soup cooled* 'a leves (ki)hűlt') ők is atelikusnak tartják, például a *the air warmed 5 degrees* 'a levegő 5 fokot melegedett' formával szemben.

Az előbbiekkal részben vitatkozva a pragmatikai aspektus fontosságát hangsúlyozom a skaláris igék leírásában. Nem tagadom, hogy létezhetnek zárt határú tulajdonságok, állapotok a tudatunkban (*üres, tele, száraz, egyenes* stb.), de még ezek

zárttságát is fel-feloldjuk, ha a beszélői szándékaink, a kifejezendő tartalom megkövetelik: *Délután 3-ra kiürült a terem, aztán fél óra múlva az utolsó ember is elment; A fodrász megszáritotta a hajamat, de még utána kellett szárítanom.* Meggyőződésem szerint egy-egy állapot, tulajdonság maximális fokának – mi a hideg, mi a meleg, az érett, a vékony stb. – megállapításából a pragmatikai, szociopragmatikai, sőt kulturális megfontolásokat nem zárhatjuk ki, mert a kisebb-nagyobb közösségek megegyezésen alapuló, kimunkált mércéjén alapulnak, ugyanakkor magukban hordják a viszonylagosság lehetőségét is. Ezért nehezen képzelhető el olyan valós helyzet, amelyben a beszélő felek ne jutnának konszenzusra az adott változás mértékét, kiteljesedését tekintve, akár explicit nyelvi eszközök nélkül is. Ha pedig ennek ellentétje történik, egyezkedésre, pontosításra kényszerülnek.

A nyílt határu skaláris predikátum = atelikus, zárthatáru skaláris predikátum = telikus megfeleltetést megkérdőjelező véleménnyel természetesen az angolszász írásokban is találkozunk, gondolok többek között KEARNS (2007) cikkére, amelyben megjegyzi, hogy még a zárt határu predikátumok sem jelenítik meg mindig a bennük foglalt érték legmagasabb fokát: *The sky darkened in an hour but it wasn't completely dark* – 'Az ég egy óra alatt besötétedett, de nem volt teljesen sötét'; *The fruit ripened in five days but it wasn't completely ripe* 'A gyümölcs öt nap alatt megérett, de nem volt teljesen érett' (KEARNS 2007: 46).

A skaláris igék aspektuális viselkedésével a magyar nyelvre vonatkoztatva főként CSIRMAZ ANIKÓ (2009), KARDOS ÉVA (2012), FARKAS ÁGNES IMOLA – KARDOS ÉVA (2018) írásai foglalkoznak az angolszász szakirodalom alapvetései mentén, így a nyitott határu teljesítményeket atelikusnak, a zártakat telikusnak, tovább nem folytathatónak tekintik. CSIRMÁZZAL, aki a *meg-* igekötőhöz köti az esemény-maximalizáció képességét, azért nem tudok egyetérteni, mert figyelmen kívül hagyja a metaforizációs folyamatokat az igekötők kapcsolódásában. Gondolatmenetének értelmében: a *megszárad a ruha* szerkezetben a *meg-* a szárazság végső határát jelöli, míg a *kiszáradt a forrás* szintagmában a *ki-* egy, a víztartalommal összefüggő skálán a nemlétezés, ebből következően a *kéz* argumentummal telikus szerepben a *meg-* lenne a megfelelő igekötő. Értelmezésemben mind a *forrás*, mind a *kéz* szónál A TÁRGYAK TARTÁLYOK, A BENNÜK LEVŐ ANYAGOK, TÁRGYAK TRAJEKTOROK, AMELYEK KIKERÜLNEK BELŐLÜK metafora az alapja a *ki-* kapcsolódásának, és mindkét esetben beszélhetünk eseménymaximalizációról ugyanúgy, ahogy a grammatikalizálódott *meg-* szerepében. Arról nem beszélve, hogy a *meg-*nek a magyarban létezik az eseménymaximalizációval ellentétes funkciója is (lásd 4.2. pont). A FARKAS–KARDOS szerzőpárossal ellentétben sem jelenteném ki kategorikusan, hogy a feltételezett maximális fokot elért változás a zárt határu igéknél tovább nem folytatható. Ők a *Megszáritotta a haját, de még lehet rajta szárítani* mondatot helytelennek gondolják, ellenben a nyelvérzékem szerint kérdőjeles *Száritott egyet a haján, de még lehet szárítani* azt illusztrálja náluk, hogy a delimitatív, telicizáló *egyet* a zárt határu igéket nem teszi telikussá (FARKAS–KARDOS 2018: 371).

A magyar nyelvre vonatkoztatva a következők figyelembevételét tartom megfontolandónak. Mindenekelőtt azt a tényt, hogy a skaláris igék zöme igekötő nélküli és igekötős párba állítható: *melegedik – megmelegedik; hűl – meghűl/kihűl* (SZILI 2015). A szemléleti aspektus szintjén ez azt jelenti, hogy imperfektív–

perfektív oppozíciót alkotnak, a lexikai aspektus szintjén az igekötős változataik olvasatomban zömében abszolút/telikus teljesítmények vagy eredmények: *besötétedett; megváltozott a helyzet; megbolondult*. Az igekötő nélküli szótári alakjuk relatív telikus teljesítmény, de a hagyományos cselekvés kategória is alkalmazható rájuk: *melegedett az idő; Anna fogyott*. (A pragmatikai tényezők persze módosíthatnak a besoroláson.)

4.2. A terminativitás altípusai – a delimitatívumok mint terminatív jegyű igecsoport. A telicitásnak, pontosabban abszolút voltának megkérdőjelezése és a terminativitás fogalmának bevezetése után nem maradt más hátra, mint hogy – céljaimmal összhangban – elhelyezzem a delimitatívumokat a terminativitáson belül. Ehhez BONDARKO, GLOVINSKAJA kategóriára, PADUCHEVA–PENTUS tölem több ponton eltérő felosztására támaszkodva (PADUCHEVA–PENTUS 2008: 162) elkülönítettem a terminativitás alkategóriáit, majd meghatároztam a hozzájuk tartozó igék, szerkezetek főbb aspektuális, morfológiai, kompozicionális jellemzőit a magyar példákat alapul véve (lásd 1. táblázat).

1. táblázat

A terminativitás altípusai

Terminatív jegy			
	Abszolút telikus	Relatív telikus	Egyszerű terminatív
Morfológiai, kompozicionális jellemzők	igekötős igék: <i>elolvasta a könyvet; megnőtt</i>	igekötő nélküli melléknévi tövű skaláris igék: <i>melegedik az idő; fogytál</i>	<i>el-</i> igekötős származékok: <i>eltőpreng; elsétálgat</i>
	igekötő nélküli igék + telicizáló argumentumok: <i>írt három esszét; 5 fokot melegedett; 1000 métert futott; tévét vett</i>		igekötő nélküli ige + időtartam-jelölő határozó: <i>egy órát olvasott</i>
		igekötős vagy igekötő nélküli igék + kumulatív NP: <i>feladatokat oldottunk meg; az útra ágak hullnak</i>	duratív áltárgyas szerkezetek: <i>táncolt egyet</i>
		igekötős „félperfektív” lexémák: <i>megrepedt; megfonnyadt</i>	

Rendszeremben tehát az aterminatív–terminatív oppozíció utóbbi tagja a szituáció általános, külső vagy belső időbeli behatároltságával egyenlő. Ahogy a táb-

lázatban nyomon követhető, a terminativitásnak háromféle megvalósulási módját tudtam elkülöníteni. A terminatív, abszolút telikus helyzeteket a magyar nyelvben rendszerszerűen igekötős teljesítmény- és eredményigék jelenítenek meg kvantált argumentumokkal, leginkább a belső határoltságot megtestesítő tárgyakkal. Ezen kívül igekötő nélküli cselekvésigék is alkalmasak rá, meghatározott szemantikai-szintaktikai feltételek mellett (összegzésükhöz, melybe belefoglaltatnak a fogyasztás, keletkezés, megsemmisítés igéi, illetve az ún. utótárgyas formák is, I. É. KISS 2004; KIEFER 2006; CSIRMAZ 2008).

A relatív telikus kategóriát (egyelőre) három altípusra osztottam: az igekötő nélküli skaláris igék családjára, a kumulatív igekötő nélküli vagy igekötős tárgyas szerkezetekre, valamint a szakirodalomban már régóta ismert (J. SOLTÉSZ 1959: 45) „félperfektív” igekötős igékre: *melegedik az idő – köröket rajzolt, feladatokat oldunk meg – megsebesült, megrepedt*. Az iménti két ige által képviselt, ha nem is tekintélyes, de figyelmen kívül nem hagyható csoportról röviden: tagjai egy, az alapigéjükkel álló másik igekötőhöz képest jelenítenek meg részleges megvalósulást. Ilyenek többek között: *megfonnyad – elfonnyad; megszárad – elszárad; megárad – kiárad; megcsúszik – elcsúszik; megemel – feleml; megkésik – elkésik, megreped – elreped, meglő – lelő* stb. A relatív telikus kategória esetében beszélhetünk gradualitásról, az esemény kibontakozásáról, mivel az állapotváltozás foka és az idő előrehaladása között összefüggés van. Teljes végkifejletről azonban nem szólhatunk: a melléknévi tövűeknél az igekötős változatuk meglelte igazolja ezt; a kumulatív szituációkban az, hogy a névelőtlen tárgyak vagy alanyok nem alkalmasak a vonatkoztatott entitások egyedítésére (*feladatokat oldottunk meg*), ahogy a teljes kategória megjelenítésére sem; a harmadik altípusban pedig egy másik, telicizáló igekötő hozza létre az abszolút telikus olvasatot: *megfonnyad – elfonnyad*. A szemléleti aspektus szintjén lehetnek imperfektívek (*sötétedik*), de perfektívek is (*megfonnyadt*), lexikaiaspektus-értéküket tekintve – követve felosztásomat – az elsőhöz sorolhatókat relatív teljesítményigéknek mondanám, de elfogadom a cselekvés kategóriát is, a perfektív alakokat pedig teljesítménynek.

A dolgozatomban tárgyát képező delimitatívumok az egyszerű terminatív alcsoport tagjai (*eltöprengett a hallottakon*), ahogy a tárgyas vagy terminativusi ragos időhatározó + cselekvésige által létrehozott szintagmák (*olvasott egy órát; egy hétig maradt*) és az áltárgyas duratív igét tartalmazó szintagmák: *sétáltunk egyet*. Hozzáteszem, a szakirodalom (É. KISS 2004; KIEFER 2006; FARKAS-KARDOS 2018) az áltárgyas szintagmákat perfektívnek (telikusnak) tekinti, noha megítélésem szerint a tárgyaik nem belső tárgyak, funkcióik szerint csupán meg nem határozott időtartamra vonatkozó határozók: *sétáltunk egyet* 'egy bizonyos időtartamig sétáltunk'; *nagyot pihentem* 'hosszabb ideig pihentem'; *sokat dolgoztam* 'hosszú ideig dolgoztam'. (KIEFER hasonló tartalmat tulajdonít nekik; 2006: 55.) Megfeleltethetők ellenben az egyszerű terminativitáshoz rendelhető négy tulajdonságegyüttes mindegyikével. Összegezve az egyszerű terminativitás fő jegeit: igekötővel, *x időt, x ideig* határozós szerkezettel vagy azzal egyenértékű tárgyi argumentummal jelölt időtartambeli határoltság; atelikusság, vagyis a természetes végpont hiánya; az állapotváltozás, a cselekvések fokozatos fejlődésének elmaradása. A *János elsétálgatott a kertben* mondat ezek alapján egyszerű

terminatív–atelikus helyzetet ír le, ahogy a *János egy darabig/egy órát sétált a kertben* is. Az előbbi két mondat predikátuma között az az eltérés, hogy míg a terminativitás az elsőben a lexikon, a másodikban a szintaxis szintjén van jelen. Mindkettőre igaz viszont, hogy valamilyen időtartamhatárt szabnak a cselekvéseknek, vagyis az aterminatív eseményektől való elkülönítésüknek legkézenfekvőbb eszközei a *mennyi időt? mennyi ideig?* kérdések. A *Péter olvasott/sétált* mondatok predikátumai implicit módon sem nyújtanak információt az olvasás és a séta időtartamáról, tehát aterminatívak, a *Péter olvasott egy órát* vagy a *Péter elolvasgatott* mondatokéi viszont igen, tehát terminatívak.

6. Összegzés. Írásom kiindulópontjául a delimitatív funkciójú *el-* igekötő aspektuális tulajdonságainak ellentmondásossága, az alapigében foglalt eseményszerűség zárt időhatára és ezzel egyidejűleg atelikus volta szolgált, célja pedig az igecsoport aspektuális meghatározására alkalmasabb fogalom megtalálása volt. Az atelikus–telikus oppozícióhoz társítható sajátosságaik részletes vizsgálata azt erősítette meg, hogy a két jegy nem megfelelő az azonosításukra, tehát egy olyan fogalmat kellett találnom, amely a végpont megléte, elérése avagy hiánya, el nem érése helyett más kritériumokkal is operál. Ezt a szláv aspektológia aterminativitás/terminativitás fogalmában találtam meg. Az események általános, külső és belső időbeli határoltságát jelentő terminativitást a dolgozatomat megelőző felosztásokra támaszkodva három alkategóriára: az abszolút telikus, relatív telikus és egyszerű terminatív típusra osztottam. Ez utóbbit képviselik a csak időbeli határoltsággal rendelkező delimitatívumok. A végpontosság viszonylagos voltát igazoló legnépesebb igecsoportot valószínűleg a skaláris igék alkotják, amelyeknek igekötő nélküli változatai rendszeremben relatív, míg az igekötősek abszolút telikus jegyűek, de ezen a pragmatikai körülmények módosíthatnak. Meggyőződésem, hogy a táblázat tovább bővül majd, mert a terminativitás – mint tágabb és differenciáltabb szituációs jegy – lehetőséget nyújt egyéb aspektuálisan kétséges esetek pontosabb besorolásához.

Kulcsszók: delimitatív igék, terminativitás, telicitás, időbeli behatároltság, végpontosság.

Hivatkozott irodalom

- AGRELL, SIGURD 1908. *Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte. Ein Beitrag zum Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktionen*. Lunds Universitet, Lunds.
- BONDARKO, ALEXANDER, V. 1986. Semantika predela. *Voprosy jazykoznanija* 1: 14–25.
- BONDARKO, ALEXANDER, V. 1991. *Funkcional Grammar. A Field Approach*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia.
- CARLSON, GREGORY NORMAN 1977. *Reference to Kinds in English*. University of Massachusetts, Amherst.
- COMRIE, BERNARD 1976. *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge University Press, Cambridge.

- CORRE, ERIK 2015. Preverbs in Russian: situation or viewpoint aspect? *Recherches linguistiques de Vincennes* 43/1: 97–122. <https://doi.org/10.4000/rlv.2285>
- CSIRMAZ ANIKÓ 2008. Accusative case and Aspect. In: É. KISS KATALIN ed., *Event Structure and the Left Periphery. Studies on Hungarian*. Springer, Dordrecht. 159–200. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-4755-8_8
- CSIRMAZ, ANIKÓ 2009. *Scales, verbs and verbal prefixes. The 9th International Conference on the Structure of Hungarian*. Debreceni Egyetem, Debrecen. http://home.utah.edu/~u0587010/Papers_files/CsirmazICSH9Final.pdf
- DICKEY, STEPHEN M. – HUTCHESON, JULIE 2003. Delimitative Verbs in Russian, Czech and Slavic. In: MAGUIRE, ROBERT A. – TIMBERLAKE, ALAN eds., *American Contributions to the 13th International Congress of Slavists. Ljubljana, 2003. Volume 1. Linguistics*. Slavica, Bloomington. 23–36.
- DICKEY, STEPHEN 2006. Aspectual Pairs, Goal Orientation and PO- Delimitatives in Russian. *Glossos* 7: 1–32.
- DOWTY, DAVID 1979. *Word Meaning and Montague Grammar: The Semantics of Verbs and Times in Generative Semantics and in Montague's PTQ*. Reidel, Dordrecht.
- É. KISS KATALIN 2004. Egy igekötő-elmélet vázlata. *Magyar Nyelv* 100: 15–42.
- FARKAS, ÁGNES-IMOLA – KARDOS, ÉVA 2018. Non-maximal event delimitation in Hungarian. *Argumentum* 14: 368–382.
- FILIP, HANA 2000. The Quantization puzzle. In: PUSTEJOVSKY, JAMES – TENNY, CAROL L. eds., *Events as Grammatical Objects. The Combined Perspectives of Lexical Semantics, Logical Semantics and Syntax*. Stanford University, Stanford. 3–60.
- FILIP, HANA 2008. Events and maximalization. In: ROTHSTEIN, SUSAN ed., *Theoretical and crosslinguistic approaches to the semantics of aspect*. John Benjamins, Amsterdam. 217–256. <https://doi.org/10.1075/la.110.10fil>
- FLIER, MICHAEL 1985. The Scope of Prefixal Delimitation in Russian. In: FLIER, MICHAEL – TIMBERLAKE, ALAN eds., *The Scope of Slavic Aspect*. Slavica Publishers, Columbus. 41–58.
- GAREY, HOWARD, B. 1957. Verbal aspect in French. *Language* 33: 91–110.
- GLOVINSKAJA, MARINA J. 1982. *Semantičeskie tipy vidovyx protivopostavlenij russkogo glagola*. Nauka, Moskva.
- HAY, JENNIFER – KENNEDY, CHRISTOPHER – LEVIN, BETH 1999. Scalar structure underlies telicity in „Degree Achievements”. In: MATTHEWS, TANYA – STROLOVICH, DEVON eds., *Proceedings of SALT IX*. Cornell University, Ithaca. 127–144. <https://doi.org/10.3765/salt.v9i0.2833>
- ISAČENKO, ALEXANDER V. 1962. *Die russische Sprache der Gegenwart. I. Formenlehre*. Niemeyer, Halle.
- JÁSZAY LÁSZLÓ 2015. A terminatív jelentés és az aspektus összefüggéséről az orosz szemlélet viszonyokban. In: HEGEDŰS IVÁN – JANURIK SZABOLCS – LACZHÁZI ARANKA szerk., *Szlávok és magyarok. Köszöntő könyv Zoltán András 65. születésnapjára*. ELTE BTK Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék – Orosz Irodalom és Irodalomkutatás, Összehasonlító Tanulmányok Doktori Program, Budapest. 129–136.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1959. *Az ősi magyar igekötők*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KARDOS ÉVA ALÍZ 2012. *Toward a Scalar Semantic Analysis of telicity in Hungarian*. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem, Debrecen.

- KEARNS, KATE 2007. Telic senses of deadjectival verbs. *Lingua* 117: 26–66. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2005.09.002>
- KIEFER FERENC 2006. *Aspektus és akcióminőség*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KRÉKITS JÓZSEF 1979. Lexikai és grammatikai jelentésváltozások a delimitatív történet-minőségű orosz igékben. *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis* 1979: 83–92.
- KRIFKA, MANFRED 1998. The origins of telicity. In: ROTHSTEIN, SUSAN ed., *Events and grammar*. Kluwer, Dordrecht. 197–235.
- LAKORCZYK, AGNIESZKA 2010. *Decomposing Slavic Aspect. The Role of Aspectual Morphology in Polish and other Slavic Languages*. PhD dissertation. Faculty of the USC Graduate School, University of Southern California. Los Angeles.
- MEHLIG, HANS ROBERT 1985. Aspektsemantik, Satzsemantik und Negation. In: LEHFELDT, WERNER ed., *Slavistische Linguistik* 1984. Verlag Otto Sagner, München. 174–210.
- MEHLIG, HANS ROBERT 2008. Aspect and bounded quantity complements in Russian. In: ROTHSTEIN, SUSAN ed., *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspect*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia. 257–290. <https://doi.org/10.1075/la.110.11meh>
- PADUCHEVA, ELENA 1996. *Semantičeskie issledovanija*. Jazyki ruszkoy kultury, Moszkva.
- PADUCHEVA, ELENA – PENTUS, MATI 2008. Formal and informal semantics of telicity. In: ROTHSTEIN, SUSAN ed., *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspect*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 191–215. <https://doi.org/10.1075/la.110.09pad>
- PETRUKHINA, ELENA V. 2000. *Aspektual'nye kategorii glagola v russkom jazyke v sopostavlenii s češskim, slovackim, polskim i bolgarskim jazykami*. Moskovskij gosudarstvennyj universitet im. M. V. Lomonosova, Moskva.
- RAPPAPORT HOVAV, MALKÁ – LEVIN, BETH 2010. Reflections on manner/result complementarity. In: RAPPAPORT HOVAV, MALKÁ – DORON, EDIT – SICHEL, IVY eds., *Syntax, lexical semantics and event structure*. Oxford University Press, Oxford. 21–38. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199544325.003.0002>
- ROTHSTEIN, SUSAN 1999. Fine-grained structure in the eventuality domain. The semantics of predicate adjective phrases and be. *Natural Language Semantics* 7: 347–420.
- ROTHSTEIN, SUSAN 2004. *Structuring Events. A Study in the Semantics of Lexical Aspect*. Blackwell, Oxford.
- SELJAKIN, MIHAIL ALEXANDRIVICH 1961. *Funkcii i slovoobraznyje svjazi determinativno-vremennyh pristavok v russkom jazyke*. Nauka, Moskva.
- SZILI KATALIN 1995. *Az igekötők funkcionális szempontú vizsgálatának kérdései*. Kandidátusi értekezés. Budapest.
- SZILI KATALIN 2015. Az inchoativitásról a melléknévi tövű igeképzés kapcsán a magyar nyelvben. *Magyar Nyelvőr* 111: 464–476.
- TATEVOSOV, SERGEJ G. 2002. The parameter of actionality. *Linguistic Typology* 6: 315–401.
- TATEVOSOV, SERGEJ G. 2015. *Akcionalnost' v leksike i grammatike. Glagol i struktura sobytija*. Jazyki Slavjanskoj Kultury, Moskva.
- TENNY, CAROL L. 1994. *Aspectual Roles and the Syntax-Semantics Interface*. Kluwer, Dordrecht.
- VENDLER, ZENO 1957. Verbs and times. *Philosophical Review* 56: 143–160.

- VERKUYL, HENK J. 1972. *On the compositional nature of the aspects*. Reidel, Dordrecht.
- VINOGRADOV, VIKTOR V. 1947/1986. *Russkij jazyk. Grammaticeskoje ucenije o slove*. Vyssaja Skola, Moskva.

An aspectual approach to verbs of the type *eljátszogat*, *elénekelget*

Contributions to the concepts of telicity and terminativity

This paper discusses the contradictory nature of the aspectual features of the delimitative verbal prefix *el-* ‘away’ and the temporal boundedness of the event expressed by the base verb together with its atelic nature. As a detailed analysis of the characteristics associated with the atelic – telic opposition confirmed that the two features are unsuitable for an appropriate description, the author used the concept of terminativity of Slavic aspect studies in an attempt to identify a set of verbs in aspectual terms. In line with similar approaches, the author divided terminativity, which means the general, external and internal temporal delimitation of events, into three groups: absolute telic, relative telic and simple terminative. The latter category is comprised of events that are only bounded in time. The three terminative groups provide a powerful tool to categorise not only delimitatives but also verbs of scalar change, the largest semantic group that reveals the relative nature of telicity: their non-prefixed versions belong to the relative subgroup, whereas those with a prefix belong to the absolute telic subgroup. This categorisation may be affected by the pragmatic circumstances.

Keywords: delimitatives, terminativity, telicity, temporal boundedness, verbs of scalar change.

SZILI KATALIN
Eperjesi Egyetem